

PIERĀDĪJUMU PIEĻĀUJAMĪBA PIRMSTIESAS KRIMINĀLPROCESĀ PAR CEĻU SATIKSMES NOTEIKUMU PĀRKĀPŠANU¹

Mg. iur. Sanita Labozeviča,

*Valsts policijas Vidzemes reģiona pārvaldes Alūksnes iecirkņa
Kriminālpolīcijas nodaļas inspektore, Latvija*

Abstract

The research paper is devoted to the problems of evidence's disposal admissibility in road accident investigation during pre-trial criminal proceedings.

The understanding of evidence admissibility in the Latvian and foreign criminal procedural law theory and law enforcement practice is examined; implementation of the establishment during pre-trial criminal proceedings by investigating road accident crimes during pre-trial criminal proceedings.

The objective of the research paper: to investigate theoretical and practical issues of the establishment of disposal admissibility by investigating road accident crimes during pre-trial criminal proceedings; to identify problems in this context and to offer their solutions.

During the practice pre-trial criminal investigation in road accident cases indicate shortcomings in the legal framework, as well as the competence of officials conducting criminal proceedings, the organization of work and the lack of methodological materials and standardized forms related to the specific nature of the road accident investigation. The solutions proposed by the author are related to the strengthening of the attachments' admissibility specified in section 130 of the Criminal Procedure Law as evidence in criminal proceedings.

Keywords: guarantee of fundamental rights of a person, evidence, investigation activities, pre-trial criminal proceedings, road accident investigation, unacceptable evidence.

Ievads

Kontinentālo tiesību sistēmas valstīs kriminālprocesa tiesībās atšķirīgi tiek risināts jautājums par to, vai pierādījumi atzīstami par nepieļaujamiem jebkurā kriminālprocesuālo normu pārkāpšanas gadījumā vai tikai būtisku pārkāpumu gadījumos, vai likumā konkrēti norādītos gadījumos vai gadījumos, kad pārkāpums varēja ietekmēt pierādījuma ticamību.

Prasības pierādījumu pieļaujamībai tradicionāli tiek saistītas ar pierādījuma formu, juridiskajā literatūrā sastopamie daudzu tiesību zinātnieku pierādījumu pieļaujamības formulējumi nenoliedzami norāda uz formalizācijas esamību. Pierādījumu pieļaujamības izvērtēšanas galvenais jautājums ir par ietekmi uz pierādījumu pieļaujamību un pieļautiem procesuāliem pārkāpumiem ziņu iegūšanas procesā jeb procesuālās formas defektu.

Kriminālprocesa likumā (turpmāk – KPL) nav sniegts pierādījumu pieļaujamības definējums, tomēr secinājums par šādu pierādījumu īpašību izriet no KPL 130. panta satura, proti, „par nepieļaujamām un pierādīšanā neizmantojamām atzīstamas tādas ziņas par faktiem, kuras iegūtas: izmantojot vardarbību, draudus, šantāžu, viltu vai spaidus; procesuālajā darbībā, ko veikusi persona, kurai saskaņā ar šo likumu nebija tiesību to veikt; pieļaujot šajā likumā īpaši norādītos pārkāpumus, kas liedz konkrētā pierādījuma izmantošanu; pārkāpjot kriminālprocesa pamatprincipus”²².

Neskatoties uz pierādījumu pieļaujamības šķietamo daudzveidību kontinentālo tiesību sistēmas valstīs, tām ir arī kopējās iezīmes:

- 1) nosacījumi par pierādījumu pieļaujamību ir ietverti procesuālos likumos atsevišķi no krimināltiesību normām un citām procesuālo tiesību nozarēm;
- 2) pierādījumi var tikt iegūti izmeklēšanas stadijā pirmstiesas procesā, iegūtie pierādījumi turpmāk nav jālegalizē tiesā, personu sniegtās liecības pirmstiesas izmeklēšanas laikā ir uzskatāmas par izņēmumu;
- 3) pierādījumu pieļaujamības noteikumi konkurē ar pierādījumu brīvu novērtēšanu tiesā;
- 4) uzmanība galvenokārt tiek pievērsta kriminālprocesuālajai formai. Lietvedība krimināllietās tradicionāli notiek divos līmeņos (pirmstiesas procesā, tiesā);
- 5) pierādījumu saturam izvirzītās prasības ir ievērojami mazākas kā anglosakšu tiesību sistēmas valstīs.

Anglosakšu tiesību sistēmas valstīs liela nozīme tiek piešķirta procesuālajām, nevis materiālajām tiesībām. Pierādījumu pieļaujamības noteikuma ievērošana ir viena no pirmajām procesuālajām prasībām attiecībā uz tiesībaizsardzības iestāžu darbību.

Pierādījumu pieļaujamība tiek skaidrota sekojoši: „Pieļaujamība ir principi, kas nosaka, vai ir iespējams vai nē noteiktu pierādījumu pieņemt tiesā. Galvenais pieļaujamības princips ir būtiskums. Visi nebūtiskie pierādījumi ir nepieļaujami, bet būtiskie pierādījumi var būt arī nepieļaujami, ja tie tika iegūti, pārkāpjot pierādījumus izslēdzošos noteikumus”³.

Anglijas krimināltiesībām ir raksturīgi, ka normas par pierādījumiem ir nodalītas atsevišķā tiesību nozarē – pierādījumu tiesībās (angl. – *law of evidence*). Anglijas pierādījumu tiesību īpatnība ir noteikta ar kopējās tiesību sistēmas (anglosakšu) nacionālajām iezīmēm, pierādījumu normu izkliešana dažādos tiesību aktos⁴, no kuriem lielāko daļu veido tiesu precedenti. Neskatoties uz to, ka Īrija ir Anglijas tiesību tradīciju turpinātāja, tomēr tiesību normas par pierādījumu pieļaujamību atšķiras ar īpašu kazuismu un vēsturiskajām tradīcijām.

Ja kriminālprocesā, piemēram, kontinentālās tiesību sistēmas valstīs, tiesību normu prasību ievērošana pierādījumu ieguvē ir sava veida „pašmērķis”, kur pierādījumu pieļaujamības institūts ir līdzeklis, kas nodrošina likuma normu ievērošanu, par cik nepieļaujamo pierādījumu izslēgšana no kriminālprocesa ir sankcija, kas aizsargā personu no tās tiesību pārkāpumiem, tad Anglijas krimināltiesībās ir citādāk.

Pierādījumu pieļaujamības institūta izpēte ārvalstu literatūrā ļauj izcelt kopējās pierādījumu pieļaujamības iezīmes, kas raksturīgas tieši anglosakšu tiesībām:

- 1) nav noteikta pierādījumu pieļaujamības normatīva jēdziena. Termins „pierādījumu pieļaujamība” (angl. – *admissibility of evidence*), „nepieļaujamība” (angl. – *inadmissibility*) tiesību aprītē tiek ieviesti bez jebkāda paskaidrojuma⁵;
- 2) pierādījumu pieļaujamība tiek noteikta kazuāli, atbilstoši plašai pierādījumu nepieļaujamības gadījumu diferencēšanai;
- 3) valstu normatīvajā regulējumā ir īpaši noteikumi, pierādījumu atzīšanai par pieļaujamiem;

- 4) liela loma tiesas ieskatam;
- 5) pierādījumu pieļaujamības noteikumi izriet no procesuālajām tiesībām un policijas instrukcijām;
- 6) pierādījumu pieļaujamības institūts ir vispārprocesuāls, proti, tā prasības un izpētes principi ir vienādi visām procesuālajām nozarēm.

Pabeidzot ieskatu pierādījumu teorijā, turpmāk analizētas pierādījumu īpatnības krimināltiesību jomā, proti, nodarījumu ceļu satiksmē izmeklēšanā.

„Noziedzīgi nodarījumi pret satiksmes drošību”⁶, kā noziedzīgo nodarījumu grupa atšķiras ar ievērojamu izplatību un paaugstinātu kaitīgumu, kas ne vien „apdraud sabiedriskās drošības intereses dažāda veida transportlīdzekļu kustības drošības un ekspluatācijas”⁷ jomā, bet kas izraisa smagas sekas, apdraudot personu dzīvību un veselību. Šāda veida noziegumu mehānisms ir samērā sarežģīts un atšķirīgs.

Valsts policijas statistikas analīze liecina, ka 2015. gadā tika reģistrēti kopumā 17 744 ceļu satiksmes negadījumi (turpmāk – CSNg), no tiem 3 697 CSNg ar cietušajiem (no kuriem 187 cilvēki gājuši bojā, 4573 – ievainoti). 2016. gadā negadījumos reģistrēti 19 585 cietušie, no tiem 3 794 ar cietušajiem (no kuriem 157 – bojā gājuši, 4667 – ievainoti). Savukārt 2017. gadā reģistrēti 20 913 CSNg, no tiem 3 859 ar cietušajiem (no kuriem 134 – bojā gājuši, 4810 – ievainoti), 2018. gadā fiksēti 18 664 CSNg, no tiem 3 648 ar cietušajiem (no kuriem 135 – bojā gājuši, 4406 – ievainoti)⁸.

CSNg kategorijas krimināllietu izmeklēšanā, ar sarežģītām cēloņsakarībām un to iespējamiem rašanās mehānismiem, ik dienu tiek veiktas dažādas izmeklēšanas darbības, pieņemts liels daudzums dažādu procesuālo lēmumu, daļa no kuriem būtiski aizskar personas tiesības un brīvības, turklāt iespējas pieņemt nepareizus, nepamatotus lēmumus ir ievērojami lielākas, nekā izmeklējot, piemēram, tīšus noziegumus.

Mūsdienās kriminālprocesuālās zinātnes un likumdošanas attīstības posmā jautājums par pierādījumu pieļaujamību pierādīšanā nav zaudējis savu aktualitāti, turklāt, neskatoties uz kriminālprocesa tiesību normās izvirzīto konkrētumu, attiecībā uz tādu pierādījuma īpašību kā pieļaujamība, CSNg izmeklēšanas praksē rodas dažādas teorētiska un praktiska rakstura problēmas, kas arī pamato minētā temata izvēli.

Pētījuma mērķis ir izpētīt pierādījumu pieļaujamības institūta teorētiskos un praktiskos jautājumus CSNg izmeklēšanā pirmstiesas kriminālprocesā; identificēt pierādījumu pieļaujamības izpratnes un piemērošanas trūkumus CSNg izmeklēšanas praksē un piedāvāt iespējamus risinājumus.

Pētījuma uzdevumi:

- 1) apskatīt Latvijas un ārvalstu pieeju pierādījumu pieļaujamības izpratnei kā obligātai prasībai pierādījumiem kriminālprocesuālo tiesību teorijā un tiesību aizsardzības iestāžu praksē;
- 2) atklāt pierādījumu pieļaujamības institūta īstenošanu pirmstiesas kriminālprocesā, veicot raksturīgākās izmeklēšanas darbības kriminālprocesos par CSNg, to taktiskām un psiholoģiskām īpatnībām;
- 3) aplūkot pierādījumu pieļaujamības nosacījumus.

Pētījuma **objekts** ir pierādījumu pieļaujamības institūts CSNg lietās pirmstiesas procesā.

Pētījuma **priekšmets**: pierādījumu pieļaujamības reglamentācija un īstenošana CSNg izmeklēšanā Valsts policijas praksē.

Darba izstrādes gaitā tika izmantotas šādas metodes: semantiskā, gramatiskā, analītiskā, salīdzinošā, aprakstošā, sistēmiskā, teleoloģiskā.

Pierādījumu pieļaujamības institūta nodrošināšana CSNg izmeklēšanā

Veiksmīga CSNg izmeklēšana nav iespējama bez savlaicīgas un efektīvas izmeklēšanas darbību veikšanas, veicot minētās darbības kriminālprocesā, tiek veidota pierādījumu bāze.

Izmeklēšanas darbību rezultāti atspoguļojas tiesvedības pamatuzdevumu risinājumu kvalitātē – personu tiesību un likumīgo interešu aizsardzībā, noziegumā cietušo tiesību aizsardzībā un personu aizsardzībā no nepamatotas un nelikumīgas apsūdzības, viņu tiesību un brīvību ierobežošanas. Noziegumu izmeklēšanas praksē izpaužas gan pozitīvā, gan negatīvā pieredze, progresīvais, kas izplatāms, un kļūdas, kas jālabo.

Izmeklēšanas iezīme, un šajā ziņā CSNg lietas nav izņēmums, ir nepieciešamība neatliekami relatīvi īsā laikā veikt vairākas izmeklēšanas darbības. Ievērojot CSNg specifiku, izmeklējot

noziedzīgus nodarījumus satiksmes drošības jomā, noteiktas izmeklēšanas darbības notikuma vietā tiek veiktas kā neatliekamās izmeklēšanas darbības. Neatliekamo darbību definējums un precīzi darbību veikšanas nosacījumi KPL normās nav noteikti, savukārt tiesību doktore I. Bulgakova rakstā „Neatliekamās procesuālās darbības izmeklēšanā pirmstiesas procesā” atsaucās uz K. Kaļinovski, kurš norādīja, „ka par neatliekamo situāciju pieņemts uzskatīt tādu apstākļu pēkšņu rašanos, kas tieši norāda uz nozieguma pazīmēm un ļauj pamatoti uzskatīt, ka novilcināšana var izraisīt nozieguma pēdu zudumu; apdraudēt noziegumu izdarījušo personu noskaidrošanu”⁹.

Apskate ir viena no raksturīgākajām izmeklēšanas darbībām, kas tiek veikta CSNg izmeklēšanā. Tās galvenais uzdevums ir kompleksa notikuma mehānismu raksturojošo apstākļu kopuma izzināšanā.

KPL 159. pants nosaka, ka „apskate ir viena no izmeklēšanas darbībām, kuras gaitā izmeklēšanas darbības veicējs tieši uztver, konstatē un fiksē kāda objekta pazīmes, ja pastāv iespēja, ka šis objekts ir saistīts ar izmeklējamu noziedzīgo nodarījumu”.

Darbs CSNg vietā ir sarežģīts un ilgstošs process, nodarījuma apstākļi salīdzinoši nelielā laika posmā dažādu faktoru ietekmē var izmainīties, tie nav vairs atjaunojami un arī atkārtoti izpētāmi, tādējādi no izmeklēšanas darbību negadījuma vietā kvalitātes un precizitātes ir atkarīga fiksēto ziņu atbilstība faktiskajiem negadījuma apstākļiem¹⁰ un iegūto pierādījumu atbilstība KPL 130. panta pierādījumu pieļaujamības kritērijiem.

CSNg vietas apskate satur daudzas specifiskas īpatnības, kas nav sastopamas notikuma vietas apskatēs citos noziedzīgos nodarījumos, tomēr tā ir pakļauta kopējām notikuma vietas apskates veikšanas procesuāli taktiskajām prasībām un rekomendācijām.

Apskates rezultātiem ir izteikti svarīga loma kriminālprocesā, pirmkārt, jau tādēļ, ka iegūtā informācija izmeklētājam ļauj izvirzīt versijas par pēdu veidošanās mehānismu, par negadījuma izraisīšanas apstākļiem, tādējādi nosakot izmeklēšanas turpmāko virzienu un veicamo izmeklēšanas darbību loku. Apskatē pieļautie trūkumi un kļūdas var negatīvi ietekmēt CSNg izmeklēšanu un atklāšanu, jo vairumā gadījumu tās nav novēršamas. Tieši tādēļ īpaša uzmanība apskates veicējiem ir jāpievērš likuma normu un kriminālistiskās taktikas nosacījumu ievērošanai.

Notikuma vietas apskates neatņemama sastāvdaļa ir CSNg iesaistītā **transportlīdzekļa apskate**. Transportlīdzekļa apskatei ir

divi pamatuzdevumi: pirmais – atrast, izpētīt un fiksēt pēdas, kas radušās transportlīdzekļa iedarbības rezultātā ar citiem satiksmes dalībniekiem, dzīvniekiem, kā arī ar transportlīdzekļa pasažieriem,¹¹ otrais – noteikt un fiksēt transportlīdzekļa tehnisko stāvokli,¹² tas ir svarīgi jautājuma izlemšanai par tehniska bojājuma nozīmi CSNg izraisīšanā.

Ja CSNg rezultātā ir iestājusies personas nāve, *līķa apskates* pamatuzdevums ir noskaidrot personas nāves cēloni, negadījuma mehānismu, kā arī atrast pierādījumus vainīgās personas noskaidrošanai. Līķa apskates veikšana CSNg notikuma vietā veicama, ievērojot noteiktu secīgumu, tādējādi ļaujot nezaudēt vai nepieļaujot pēdu vai bojājumu uzslāņojumu.

Saskaņā ar KPL 164. panta pirmo daļu līķa ārējās apskates veikšanu var uzdot tiesu medicīnas ekspertam, vai, ja šādas apskates veikšana nav uzdota tiesu medicīnas ekspertam, to veic, piedaloties medicīnas speciālistam.

CSNg rezultātā radušos pēdu un transportlīdzekļa bojājumu noteikšana notikuma vietā vairumā gadījumu nerada grūtības, grūtāk izmeklēšanas darbības veicējam ir pienācīgi procesuāli pareizi apskates protokolā fiksēt konstatēto pēdu raksturu, formu un lokalizāciju.

Jēdzienā „pienācīga fiksācija” ietilpst taktisko paņēmieni ievērošana, proti, izklāstītā viengabalainība un saskanīgums, loģiska secība, īsi un skaidri formulējumi, to viennozīmīgums, izklāstījums no vispārīgā uz konkrēto u. tml. CSNg izmeklēšanas specifiku, notikuma vietas apskates protokola savdabīgumu un saturu pamato īpašas prasības, kuras ir raksturīgas tikai CSNg izmeklēšanā. Apskates protokola veidlapa ir universāla, tā nav veidota un pielāgota specifiskās notikuma vietas, transportlīdzekļa vai līķa apskates laikā konstatētā fiksēšanai, turklāt notikuma vietas apskates noformēšanas īpatnības un darbības veicēja nepietiekama kompetence, apskates protokola kā stāstījuma izpausmes loģiskā secība un konstatētā fiksēšana brīvā formā neveicina notikuma vietā pilnīgu atbilstošu faktiskiem apstākļiem ziņu fiksēšanu.

Taktiska kļūda vai nepilnība apskates gaitā vai rezultātu fiksācijas posmā var būt nepareizi noteiktas apskates robežas, neievērota darbību veikšanas konsekvence, nepienācīga rūpība un nepilnīgums attiecībā uz katru apskatāmo objektu. Šos trūkumus var izraisīt CSNg izmeklēšanas specifiskas neizpratne; izmeklēšanas darbības veicēja

nekompetence, kas var izpausties kā nepietiekamas zināšanas par CSNg izmeklēšanas metodiku; neizpratne par sākotnējo pamatdatu nozīmi autotehniskās ekspertīzes veikšanā. Trūkumus var izraisīt neizpratne par nepieciešamību piesaistīt ekspertus vai speciālistus konkrētā jomā un praktiska neiespējamība nodrošināt visās CSNg notikuma vietās šādu ekspertu klātbūtni. Kļūdas CSNg izmeklēšanā var radīt arī operatīvās reaģēšanas grupas sastāva nepilnības un tehniskā nodrošinājuma trūkums.

Nopratināšana ir ne tikai izmeklēšanas versijas apstiprinājums, bet arī procesuāla izmeklēšanas darbība, kas vērsta „uz ziņu iegūšanu vai jau iegūto ziņu pārbaudi konkrētajā kriminālprocesā”¹³. Nopratināšanas pamatuzdevums ir noskaidrot CSNg rašanās iemeslus un mehānismu, tādējādi liecībā ietvertajai informācijai ir jābūt pilnīgai, vispusīgai un iegūtai saskaņā ar KPL normām.

CSNg ir raksturīgs notikuma īslaicīgums un straujš nobeigums, kas uztveršanai ir visai sarežģīti. Liecinieks reti kad var reproducēt visu CSNg ainu, biežāk tie var reproducēt vien atsevišķus fragmentus. CSNg iesaistīto personu pratināšanā jāievēro procesuālā kārtība, proti, „pret personu, kura piedalās izmeklēšanas darbībā, aizliegts pielietot vardarbību, draudus, melus, kā arī citas pretlikumīgas un morāles normām neatbilstošas darbības vai tādas darbības, kas apdraud personas dzīvību vai veselību vai aizskar personas cieņu”¹⁴ ir viens no nosacījumiem, lai kriminālprocesā netiktu apšaubīta iegūto liecību kā pierādījuma pieļaujamība.

Procesuālo dokumentu formas (kas izpaužas veidlapās) standartizācijas prasības neesamība izslēdz iespēju atzīt dokumentu par nepieļaujamu saistībā ar tā neatbilstību likumā noteiktai formai.

CSNg izmeklēšana ir visai specifiska pēc savas daudzveidības un izdarīšanas veida u. tml. Saskaņā ar KPL 171. pantu, lai pārbaudītu un precizētu informāciju, kā arī iegūtu jaunas ziņas par apstākļiem, kurām ir vai var būt nozīme kriminālprocesā, izmeklētājs ir tiesīgs veikt izmeklēšanas eksperimentu, veicot speciālus mēģinājumus atveidojot noteiktas notikuma darbības, iestatījumus un citus apstākļus, „izmeklēšanas eksperimenta rezultāti ir jāskata tikai kopsakarā ar citiem krimināllietas materiāliem, kas pamatā apstiprina vai noraida izmeklētāja pieņēmumus vai paši kļūst par pamatu jauniem pieņēmumiem par faktu vai parādību”¹⁵.

Rekonstrukcijas objekts, veicot izmeklēšanas darbības, ir CSNg notikuma vietas stāvoklis, ar to saistītie lietas apstākļi un daži

faktiskie dati. Pagātnes notikumu stāvokļa rekonstrukcija jāsaprot nosacīti, par cik pilnīgi precīzi nevar atveidot to pašu situāciju un tos pašus jau notikušus apstākļus vai notikumus. Turklāt nav iespējams atveidot to transportlīdzekļa vadītāja stāvokli, kādā persona atradās nodarījuma brīdī, ar to tiek domāti tādi iemesli, kas varēja ietekmēt personas koncentrēšanās spējas, piemēram, garīgais, sensoriskais, emocionālais un fiziskais nogurums, personas pašsajūta u. tml. Var vien ar noteiktu iespējamības pakāpi atveidot stāvokli, atsevišķus faktus vai apstākļus, kas tuvi tiem, kādi bija pārbaudāmā notikuma vai darbības laikā. Pirmkārt, problēmas skar izmeklēšanas eksperimenta veikšanas procesuālo kārtību.

Ārvalstu juridiskajā literatūrā tiek norādīts, ka izmeklējot ar transportlīdzekļa kustības drošību saistītas lietas, mūsdienu izmeklēšanas un tiesu praksē aizvien biežāk kā pamatdati autotehnisko ekspertīžu veikšanā tiek izmantoti izmeklēšanas eksperimenta rezultāti. Latvijas CSNg izmeklēšanas praksē kā pamatdati autotehniskajās ekspertīzēs pamatā tiek izmantoti jau iepriekš minētie reģistrēšanas protokoli.

Izmeklējot CSNg, neskatoties uz šķietamo vienkāršību, katrs nodarījums ir individuāls, kā pēc rakstura, tā arī pēc faktisko apstākļu kopuma, to rašanās cēloņu kompleksa, kā arī darbības (bezdarbības) un seku cēloņsakarības.

Izmeklētājam, ņemot vērā iemeslus, nosacījumus, kaitīgo seku iestāšanos veicinošos faktorus, to rašanās secīgumu, transportlīdzekļu tehnisko stāvokli, vadītāja, cietušo rīcību u. tml., apstākļu kopumu, pašam notikuma faktam jāsniedz pareiza juridiskā kvalifikācija. Šī uzdevuma risināšanā nenovērtējamas ir tiesu ekspertīzes, tomēr „ekspertīze nav privilēģēts zināšanu un pierādījumu avots, ekspertīzes atzinuma spēja attēlot absolūto patiesību ir ierobežota”¹⁶, tās secinājumi tomēr ir provizoriski.

Saskaņā ar KPL 193. pantu „ekspertīze ir izmeklēšanas darbība, kuru veic viens vai vairāki eksperti procesa virzītāja uzdevumā un kuras saturs ir ekspertīzei iesniegto objektu pētīšana nolūkā noskaidrot kriminālprocesam nozīmīgus faktus un apstākļus, par ko tiek dots eksperta atzinums”¹⁷. Eksperta atzinums kriminālprocesā ir pierādījums un nereti tam ir ļoti svarīga, citreiz arī izšķiroša nozīme krimināllietā.

Ekspertīžu veidi katrā konkrētā gadījumā tiek noteikti atbilstoši apstākļiem, kas kriminālprocesā ir pakļauti pierādīšanai un speciālo

zināšanu raksturam, kas ir nepieciešams, lai atrisinātu jautājumus, kas radušies pirmstiesas izmeklēšanā. CSNg izmeklēšanas praksē visbiežāk tiek noteikta un veikta tiesu medicīniskā ekspertīze, tiesu autotehniskā un trasoloģiskā ekspertīze.

Noteiktus faktus CSNg kriminālprocesos var pierādīt tikai ar noteiktu veidu pierādīšanas līdzekļu palīdzību, piemēram, **ekspertīzi**, ko nosaka gadījumos, kad nepieciešams noskaidrot kriminālprocesam nozīmīgus faktus un apstākļus. Lai arī „no KPL izslēgta norma par obligāto ekspertīzi, kas nozīmē, ka vairs nav neviena tāda gadījuma, kad ekspertīzes veikšana būtu paredzēta kā obligāta”¹⁸. Tomēr saskaņā ar likuma “Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību”¹⁹ 3. pielikuma 2. punktu visu miesas bojājumu smaguma pakāpi un to cēloņsakarību nosaka tiesu eksperts. Līdz ar to **tiesu medicīniskā ekspertīze**, lai noskaidrotu personas nāves cēloni, miesas bojājumu smagumu, raksturu un cēloņsakarību ir obligāta. Turklāt no tās atkarīga noziedzīga nodarījuma kvalifikācija. Transportlīdzekļu radītas traumas veida noteikšana iespējama, vien atklājot specifiskas un raksturīgas pēdas un bojājumus uz apģērba un ķermeņa. Šādas ekspertīzes pamatmērķis ir atbilde uz jautājumu par pēdu rašanās iespējamību vai neiespējamību, faktu rašanās iespējamību vai neiespējamību. Dažreiz šādu jautājumu risināšana ir iespējama vien kompleksās ekspertīzes ietvaros.

Izmeklējot CSNg nereti rodas nepieciešamība noteikt **tiesu autotehnisko ekspertīzi**, lai noteiktu faktus vai pierādīšanas priekšmetā ietilpstošo faktisko datu ticamības pārbaudei. Zināmus jautājumus izraisa pamatdati, kuri tiek izmantoti un uz kuriem balstās autotehniskās ekspertīzes veikšana. Tas attiecas uz tādiem lielumiem, kā transportlīdzekļa kustības ātrums, vadītāja reakcijas ātrums, attālumi līdz objektiem u. tml., kas nav pamatoti ar objektīviem datiem. Tomēr šiem lielumiem ir tikai hipotētisks raksturs, un tie ir balstīti uz dalībnieku subjektīviem pieņēmumiem un minējumiem, ja tie nav apstiprināti ar objektīviem datiem.

Autotehniskās ekspertīzes dažreiz tiek vērtēta kritiski, jo saskatāma procesa virzītāju nevēlēšanās uzņemt atbildību, izvairīšanās no sava CSNg vērtējuma. Nosakot šo ekspertīzi, saskatāma vēlme atbildību pārliecināt uz ekspertu, arī gadījumos, kad ekspertīze nav nepieciešama, jo kriminālprocesā ir pietiekami daudz ziņu par situācijas juridisko, nevis tehnisko novērtējumu.

CSNg izmeklēšanas praksē dažkārt kļūdaini autotehniskās

ekspertīzes lēmumā tiek uzdoti eksperta kompetencei neatbilstoši juridiska rakstura jautājumi, piemēram, par vadītāja rīcības atbilstību satiksmes noteikumu prasībām, par personas vainu un cēloņsakarības noteikšanu.

Katram autotehniskās ekspertīzes veidam ir noteikts uzdevumu diapazons, kas atšķiras ar priekšmeta, objekta un pētījuma metožu iezīmēm. Autotehniskās ekspertīzes eksperta atzinums lielā mērā ir atkarīgs no tiesu ekspertīžu veikšanas noteikumu ievērošanas. Būtisks to pārkāpums var ietekmēt atzinuma pieļaujamību, neatkarīgi no tā zinātniskā pamatojuma pakāpes.

Trasoloģiskajai ekspertīzei var būt liela nozīme CSNg izmeklēšanā un atklāšanā, piemēram, ja notikuma vietā atrastas, dažādu cilvēku pēdas, dažādu rīku un mehānismu pēdas, transportlīdzekļu un dzīvnieku un daudzu citu objektu pēdas.

Pierādījumu pieļaujamības izvērtēšana

Pierādīšanas kriminālprocesā nepieciešams nosacījums ir kriminālprocesuālā likuma ievērošana, pirmkārt, jau to normu ievērošana, kas nosaka pierādījumu īpašības, to iegūšanas veidus, pārbaudi, principus un pierādījumu novērtēšanas noteikumus.

Neizslēdzot iespējamību, ka izmeklēšanas iestādes un amatpersonas, kuras veic pierādījumu iegūšanu un to pievienošanu kriminālprocesa materiāliem, izmeklēšanas praksē dažādu apstākļu ietekmē var pieļaut kļūdas un procesuālo normu pārkāpumus, ir nepieciešama procesuāla procedūra pierādījumu atzīšanai par nepieļaujamiem vai ierobežoti pieļaujamiem un to izņemšanai no krimināllietas materiāliem. Tiesību normu pārkāpumi ar nodomu vai paviršības izraisīti, apjomīgi vai nelieli, diemžēl, joprojām ir sastopami tiesību normu piemērotāju praktiskajā darbā.

Pretrunas starp normatīvo aktu noteikumiem un tiesību aizsardzības iestāžu darbību nerada lielu apdraudējumu, ja vien tās ir viegli identificējamās un pārvaramas. Nosacīti var teikt, ka raugoties no kriminālprocesuālās tiesību aizsargājošās darbības puses, pierādījumu atzīšana par nepieļaujamiem ir procesuālās atbildības līdzeklis.

Procesuālās atbildības izpratne var būt saistīta ne tikai ar tās interpretāciju kā procesuālu deliktu, par kuru iestājas likumā īpaši atrunātas procesuālās sankcijas, piemēram, izraidīšana no tiesas

zāles, bet arī jebkuras nelabvēlīgas sekas, kas ir procesa dalībnieku procesuālās darbības vai bezdarbības rezultāts. Turklāt pierādījumu atzīšanu par nepieļaujamiem neattiecinā ne uz procesuālajiem piespiedu līdzekļiem, ne uz kriminālprocesa dalībnieku procesuālo statusu, ne uz citām procesuālajām kategorijām.

Pierādījumu pieļaujamība ir pilnīgi procesuāls institūts, līdz ar to jautājums par pieļaujamību var tikt pētīts vien saistībā ar procesuāliem līdzekļiem un kriminālprocesa mērķiem. Tādējādi var runāt par īpašu procesuālu seku esamību, proti, ar pierādījumu palīdzību noskaidrojamu ziņu izslēgšanu no pierādījumu loka, juridisko faktu ignorēšanu.

Autore uzskata, ka neskatoties uz iespējamo kritiku, ir pamatota šāda kriminālprocesuālās atbildības jēdziena paplašināšana, un procesuālā atbildība ir visadekvātākais jēdziens, kura ietvaros var skatīt pierādījumu atzīšanu par nepieļaujamiem.

Viens no pieļaujamu pierādījumu nosacījumiem ir attiecībā uz amatpersonu pilnvarojumu iegūt ziņas un nostiprināt likumā noteiktā veidā. „Atbilstoša subjekta” pazīme paredz, ka likumdevējs ir noteicis subjektus, kuri var iegūt un pievienot krimināllietai pierādījumus, kā arī personas, kuras ir tiesīgas veikt izmeklēšanas un citas darbības faktiskās informācijas iegūšanai un nostiprināšanai. Saskaņā ar KPL koncepciju pierādījumu iegūšanas subjekti, kuriem ir pienākums iegūt pierādījumus, ir izmeklēšanas iestādes. Tā, KPL 126. panta otrā daļa nosaka, ka pierādīšanas pienākums pirmstiesas kriminālprocesā ir procesa virzītājam, bet tiesā — apsūdzības uzturētājam.

Tomēr CSNg pirmstiesas procesa izmeklēšanas praksē, veicot vienas no raksturīgākajām izmeklēšanas darbībām, nākas saskarties ar tādām problēmām, kā neatbilstošs izmeklēšanas subjekts. Tā, piemēram, neatliekamās izmeklēšanas darbības notikuma vietā veic procesa virzītājs, kurš faktiski „atbilstošā izmeklēšanas subjekta” – procesa virzītāja pilnvaras, ar lēmumu par kriminālprocesa uzsākšanu, nodevis citam darbiniekam kriminālprocesa turpināšanai.

Analoģiska situācija ir novērojama arī lēmumos par tiesu ekspertīzes veikšanu, piemēram, tiesu medicīniskās ekspertīzes, tiesu autotehniskās ekspertīzes, proti, lēmumu pieņem persona, kura saskaņā ar KPL normām nav pilnvarota noteikt tiesu ekspertīzi, piemēram, izmeklētājs, kura lietvedībā neatrodas konkrētais kriminālprocess, operatīvais darbinieks, vai procesuālās darbības izpildītājs, kuru procesa virzītājs bija pilnvarojis veikt noteiktu

izmeklēšanas darbību.

Neatbilstība KPL prasībām saskatāma arī gadījumā, kad procesa virzītājs personas noplatināšanu uzdevis veikt procesuālās darbības izpildītājam, un pastāv nepieciešamība nodrošināt tulka pakalpojumus. Likumdevējs KPL 141. panta otrajā daļā noteicis, ka „procesuālās darbības virzītājs var uzdot tulka pienākuma veikšanu citai personai, kura prot attiecīgo valodu”, tomēr šādas tiesības netiek piešķirtas procesuālās darbības izpildītājam, kam uzdots veikt konkrētu izmeklēšanas darbību. Šāda likumdevēja nostāja ierobežo un apgrūtina procesuālo darbību izpildītāju iespējas nodrošināt tulka dalību izmeklēšanas darbību veikšanā.

KPL normas nosaka speciālu personu, kurai jāveic līkļa apskati. KPL 164. panta pirmā daļa nosaka, ka apskati veic tiesu medicīnas eksperts vai procesuālās darbības veicējs kopā ar medicīnas speciālistu, bet praksē tas dažreiz tā nenotiek.

Pierādījumu vērtēšana ir pierādīšanas subjekta loģiska darbība attiecībā uz pierādījumu atbilstību tā īpašībām, CSNg notikuma vietā jau sākotnēji veicama apstākļu novērtēšana, apskatē tiek analizēts uztvertais un tiek noteikts turpmāko darbību virziens. Kādā noslēdzošā posmā pierādījumu vērtēšana kā izpratne tiek veikta „tīrā veidā”, piemēram, pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanas posmā, vērtējot esošos pierādījumus, lai pieņemtu lēmumus par pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanas pabeigšanu, izbeidzot kriminālprocesu vai ierosinot kriminālvajāšanas uzsākšanu.

Pierādījumu pieļaujamība ir ziņu iegūšana no KPL 9. nodaļā paredzētajiem avotiem. Latvijas kriminālprocesa tiesībās pierādījumi, kurus iespējams izmantot kriminālprocesā atkarībā no pierādījumu satura procesuālās nostiprinājuma ārējās formas, var būt ziņas par faktiem, kas ietvertas liecībās, eksperta vai revidenta atzinumā, kompetentas institūcijas atzinumā, lietiskajā pierādījumā, dokumentā, elektroniskajā pierādījumā vai atbilstošā kārtībā fiksētas izmeklēšanas darbības laikā iegūtās ziņas.

Kā viens no būtiskākajiem pierādījumu iegūšanas avotiem ir CSNg reģistrēšanas protokols, kas, lai uzlabotu CSNg izmeklēšanu, Latvijā tika izveidots kā pamatdokuments, kā vienota CSNg reģistrēšanas protokola forma, kas ir vienāda un tiek pievienota, izmeklējot gan noziedzīgus nodarījumus, gan arī administratīvos pārkāpumus satiksmes drošības jomā, un kurš ir nozīmīgs sakarā ar ietverto saturisko informāciju. Neskatoties uz reģistrēšanas protokolā

fiksētām ziņām, kas iegūtas nepastarpināti veicot izpēti CSNg vietā, minētā protokola forma procesuālā ziņā nevar tikt atzīta par apskates protokolu ne saskaņā ar administratīvo, ne arī kriminālprocesuālo tiesību normām, turklāt reģistrēšanas protokols, sakarā ar ietverto saturisko informāciju atbilst KPL 135. pantā noteiktajam dokumenta, kā pierādīšanas līdzekļa prasībām, un kriminālprocesā tas var tikt un tiek izmantots pierādīšanā, veicot izmeklēšanas eksperimentu, nosakot un veicot tiesu ekspertīzes un citās izmeklēšanas darbībās.

Nereti izmeklēšanas praksē nepieciešams izšķirt, kādā procesuālā statusā ir pratināmi tie notikuma dalībnieki, kuru statuss robežojas starp liecinieku un personu, pret kuru uzsākts kriminālprocess.

Neskatoties uz KPL 151. pantā noteikto konkrētību, proti, „ja liecinieka pratināšanas laikā tiek konstatēts, ka pastāv pamats liecinieka procesuālo statusu mainīt uz personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, tad šāda personas pratināšana liecinieka statusā ir jāpārtrauc”, tomēr Valsts policijas CSNg pirmstiesas izmeklēšanas praksē tiesību piemērotājiem šajā jautājumā nav vienprātības. Dažreiz persona tiek pratināta liecinieka statusā pat pēc tam, kad saņemtas liecības, ka viņa varētu būt izdarījusi izmeklējamo nodarījumu. Šāda rīcība nenoliedzami var norādīt ne tikai uz personas tiesību pārkāpumiem, bet arī uz procesuālajiem pārkāpumiem, veicot izmeklēšanas darbības pierādījumu iegūšanā.

2017. gada 30. maija lēmumā lietā Nr.SKK-60/2017 norādīts, ka jāizvērtē ziņas par personas faktisko saistību ar konkrēto noziedzīgo nodarījumu. Savukārt, neizvērtējot liecinieka statusā sniegto liecību atbilstību KPL 130. pantā noteiktajiem pierādījumu pieļaujamības kritērijiem, tiek izdarīti nepamatoti atzinumi par šāda pierādījuma pieļaujamību, tādējādi pārkāpjot KPL normas, līdz ar ko šādi pārkāpumi ir atzīstami par būtiskiem KPL pārkāpumiem, kas izraisa nelikumīgu nolēmumu²⁰.

Personas kriminālprocesuālais statuss ir nozīmīgs personām piešķirto tiesību un pienākumu tvērumā, proti, personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, tiek paredzētas tiesības „nekavējoties uzaicināt aizstāvi un noslēgt ar viņu vienošanos vai izmantot valsts nodrošināto juridisko palīdzību, ja šī persona pati par saviem līdzekļiem nevar noslēgt vienošanos ar aizstāvi”²¹, tiesības klusēt, tiesības neliecināt pret sevi. Savukārt likums neparedz lieciniekam nodrošināt aizstāvja piedalīšanos juridiskās palīdzības sniegšanai pēc norīkojuma. Turklāt lieciniekam nopratināšanā ir jāsniedz

tikai patiesas liecības, viņš tiek brīdināts par kriminālatbildību par apzināti nepatiesu liecību sniegšanu vai nepamatotu atteikšanos no liecības sniegšanas, proti, personai, kura perspektīvā var tikt saukta pie kriminālatbildības, ir jāliecina pret sevi. Šāda personas nopratināšana ir atzīstama par būtisku KPL normu pārkāpšanu, un tās rezultātā iegūtās liecības, ņemot vērā pieļautos procesuālos pārkāpumus, atzīstamas par nepieļaujamām.

Pierādījumu pieļaujamības izvērtēšana paredz arī to iegūšanas procesuālās formas un veidu analīzi. Nav pieļaujams kriminālprocesā izmantot pierādījumus, kas iegūti, pārkāpjot procesuālo kārtību pierādījumu iegūšanā un nostiprināšanā²².

Kriminālprocesuālo tiesību normas reglamentē procesa dalībnieku darbības, tādējādi arī KPL katram pierādījumu iegūšanas veidam ir noteikta pierādījumu iegūšanas un procesuālās nostiprināšanas kārtība. Katrai izmeklēšanas darbībai piemīt tai specifiski izzināšanas paņēmieni, kas jāievēro, izvērtējot to veikšanas taktiku, kopsakarībā ar tiem nosacījumiem, kas pastāvēja pirmstiesas izmeklēšanas konkrētā brīdī.

Pierādījumu novērtēšana no pieļaujamības viedokļa jau kriminālprocesa sākotnējās stadijās ļauj „diskvalificēt” noteiktus pierādījumus, kas savukārt ļauj reāli novērtēt konkrētās krimināllietas perspektīvu un noteikt pierādīšanas robežas²³.

Daži pieļaujamības nosacījumi tieši vērsti uz pierādījumu ticamības nodrošināšanu un ir tā garant, savukārt citi – neietekmē pierādījumu ticamību. Tādējādi, tikai daļa no pierādījumu pieļaujamības kritērijiem tieši attiecas uz mērķi noskaidrot kriminālprocesuālo patiesību. Nav šaubu, ka pierādījumu pieļaujamības institūts ir nopietns šķērslis tiesībaizsardzības iestāžu darbinieku nelikumīgai rīcībai, pierādījumu ļaunprātīgai izmantošanai un nolaidīgai attieksmei pret KPL normām pierādījumu iegūšanas gaitā. Juridiskajā literatūrā pieļaujamība tiek skatīta kā „preventīvs līdzeklis pret negodprātīgu tiesību aizsardzības iestāžu darbinieku darbību”²⁴.

Pierādīšanas process iekļauj pierādījumu iegūšanas, nostiprināšanas, pārbaudes un vērtēšanas elementus, kas savstarpēji cieši saistīti. Likumdevējs KPL 130. pantā ir noteicis to procesuālo pārkāpumu raksturu, kādos gadījumos pierādījumi ir atzīstami par absolūti nepieļaujamiem, un nepieļauj šādu pierādījumu izmantošanu pierādīšanā, vai, pastāvot likumā noteiktiem nosacījumiem, pieļauj to izmantošanu pierādīšanā, un tie uzskatāmi par ierobežoti

pieļaujamiem.

Tādējādi tiesību normā tiek noteikts procesuālās formas defektu uzskaitījums, kas ietver vērtējuma norādi, tomēr KPL 130. pantā uzskaitītie nepieļaujamības kritēriji ir uzskatāmi par būtiskiem un absolūti nepieļaujamiem pierādīšanā.

Dažkārt, CSNg pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanā, procesuālo darbību laikā pieļautie procesuālie pārkāpumi un noteikta rakstura trūkumi, sagatavojot procesuālos dokumentus, var tikt vērtēti vien kā atkāpšanās no ierastās pieejas lietvedībai. Piemēram, izmeklēšanas darbības protokola nosaukumā norādīts likumā izmantotai terminoloģijai neatbilstošs nosaukums, nekorekti norādīta izmeklēšanas darbības vieta, ieviesušās pārrakstīšanās kļūdas u. c. fakti, kas nerada kādas saprātīgas šaubas par dokumenta autentiskumu. Būtībā šie fakti ir nepilnīgs, nepietiekami gramatisks vai neprecīzs procesuāla dokumenta izklāstījums. Turklāt trūkumi un nepilnības var raisīt šaubas par amatpersonas profesionalitāti. Vienlaikus, veicot precizējumus, šādas nepilnības ir iespējams novērst.

Nereti izmeklēšanas darbību gaitā iegūtās ziņas tiek fiksētas atbilstoši procesuālās darbības veikšanas noteikumiem, izmantojot KPL normām neatbilstošas novecojušas veidlapas. Tie parasti ir nopratināšanas protokoli, kuros iekļautās personas tiesības un pienākumi, vai konkrētie KPL panti, ir nekorekti un neatbilstoši spēkā esošajai KPL redakcijai un par iepazīšanos ar kuriem persona parakstās.

Dažos gadījumos kļūdu pieļaušana pierādīšanas procesā var robežoties ar amatpersonas noziedzīgu rīcību. Tad var rasties nepieciešamība noskaidrot, kādu apstākļu ietekmē radās kļūdas, un izdarīt secinājumus par to, vai šāda kļūda ietekmēja pierādījumu pieļaujamību.

Pieļautā procesuālā pārkāpuma raksturs nosaka, vai pastāv iespēja to kompensēt, piemēram, novēršot pārkāpumus, iesniedzot papildu pierādījumus, kas apstiprina to ticamību.

Viens no visbiežāk sastopamajiem KPL normu pārkāpumiem izmeklēšanas praksē ir nepienācīga tiesību un pienākumu izskaidrošana personām tieši pirms izmeklēšanas darbību veikšanas, tāpat arī, atzīstot personu par cietušo, vai aizdomās turēto. Noskaidrojot CSNg apstākļus un uzsākot kriminālprocesu, procesuālo darbību veicējiem ir pienākums izskaidrot personai, ka

tai ir tiesības klusēt, liecināt vai atteikties no liecības sniegšanas vai citu pierādījumu sniegšanas.

Tiesību izskaidrošana personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, ir attiecināma uz tās liecību iegūšanas kriminālprocesuālās formas ievērošanu, no kuras ir atkarīga iegūto pierādījumu pieļaujamība, taču pati par sevi procesuālā forma nav visai izstrādāta, trūkst praktisko rekomendāciju attiecībā uz to, kādām tieši tiesībām ir jābūt izskaidrotām katrā konkrētā gadījumā un vai šādai izskaidrošanai ir jāatkārtojas, veicot jaunu izmeklēšanas darbību.

Izmeklēšanas praksē esošā tiesību izskaidrošanas kārtība kriminālprocesa dalībniekiem ne reiz vien pakļauta kritikai, pirmstiesas izmeklēšanā procesa dalībniekiem vienkārši tiek piedāvāts standartizētās veidlapās, piemēram, lēmumos par atzīšanu par cietušo, par aizdomās turēto, nopratināšanas protokolos u. tml., parakstīties zem likuma panta teksta. Turklāt amatpersonas nereti netiecas izskaidrot tiesības saturu, nozīmi un īstenošanas kārtību, vien rada izskaidrošanas iespaidu, lai izvairītos no iespējamām pārmetumiem.

Šeit gan papildus jānorāda, ka risinot jautājumu vai tādā veidā iegūtie pierādījumi uzskatāmi par pieļaujamiem, ir nepieciešams izvērtēt to, kādas tieši tiesības netika izskaidrotas. Piemēram, pierādīšanas procesu neietekmē, tiesību neizskaidrošana, par tiesībām iesniegt pieteikumu par kriminālprocesa izbeigšanu, vai par tiesībām pārsūdzēt noteiktu lēmumu.

Savukārt, ja pastāv saikne starp tiesību neizskaidrošanu un pierādījumu iegūšanu, ir jānoskaidro, vai nezināšana ietekmēja tiesību neizmantošanu pierādījumu iegūšanā. Piemēram, izmeklēšanas praksē liela nozīme var būt personu sākotnējām liecībām, taču pastāv iespēja, ka procesuālās darbības veicējs neinformē personu par tās tiesībām neliecināt pret sevi, vai tās tiesībām klusēt, bailēs, ka persona savas tiesības varētu izmantot.

Valsts policijas CSNg izmeklēšanas praksē procesuālo darbību gaitas fiksēšanai izmantojamām KPL procesuālo dokumentu veidlapām nav piešķirts stingri imperatīvs statuss, kas viennozīmīgi vērtējams pozitīvi. Taču kā trūkums jāvērtē tas, ka CSNg izmeklēšanā tiek izmantotas šādu kategoriju krimināllietu izmeklēšanai nepielāgotas veidlapas.

Viss iepriekš minētais norāda uz profesionālās specializācijas, proti, darbinieku ar augstu zināšanu un pieredzes līmeni konkrētā

jomā nepieciešamību²⁵. Tas ļautu kvalitatīvi veikt izmeklēšanas darbības notikuma vietā, un tādā veidā mazinātu procesuālo un taktisko kļūdu iespēju, celtu izmeklēšanas kvalitāti, nodrošinātu efektīvu, kvalitatīvu Krimināllikuma normu piemērošanu un krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu²⁶.

Ar kompetenci saprotama gan pilnvaru, gan lietpratības nozīme, gan darbinieka uzvedība jeb rīcības modelis tipiskā darba situācijā²⁷.

Jau iepriekš norādīts, ka apskates protokola fiksēšana stāstījuma veidā, ņemot vērā CSNg izmeklēšanas specifiku, neveicina pilnīgu ar CSNg saistītu apstākļu atbilstošu fiksāciju. Tas savukārt norāda uz metodisko materiālu un specializēto veidlapu trūkumu.

Ņemot vērā dažādu ārvalstu autoru darbus par CSNg izmeklēšanas taktiku un ievērojot un iekļaujot izmeklēšanas darbību protokolu obligātos rekvizītus, autore izstrādāja CSNg specifikai pielāgotās izplatītāko izmeklēšanas darbību standartizētas veidlapas, kas ir aprobētas Valsts policijas Vidzemes reģiona pārvaldes Alūksnes iecirkņa Kriminālpolicijas nodaļas izmeklētāju praksē (skatīt 1. un 2. attēlu).

Secinājumi un priekšlikumi

1. Pierādījumu pieļaujamība kriminālprocesā ir kriminālprocesa tiesību institūts, kas ir balstīts uz personas konstitucionālajām tiesībām neizmantot pret to pierādījumus, kas iegūti, pārkāpjot personas pamattiesības un brīvības taisnīguma nodrošināšanā un krimināltiesisko attiecību taisnīgā noregulējumā. Turklāt minētais institūts paredzēts tādu negatīvo seku novēršanai, kas rodas pierādījumu iegūšanai pilnvarotu amatpersonu kļūdu un negodprātības rezultātā.
2. Nepilnības tiesiskajā regulējumā un kriminālprocesa veikšanai pilnvarotu amatpersonu nepietiekama izpratne par pierādījumu pieļaujamības institūta būtību, proti, garantēt personas pamattiesības un brīvības taisnīguma nodrošināšanā un krimināltiesisko attiecību taisnīgā noregulējumā, apdraud pierādījumu pieļaujamības institūta īstenošanu CSNg pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanā.
3. CSNg izmeklēšanā, veicot apskati, nopratināšanu, pieņemot lēmumu par ekspertīzi, identificētie procesuālie pārkāpumi, kas vērtējami atbilstoši KPL 130. panta prasībām, norāda uz:
 - 1) nepilnībām tiesiskajā regulējumā;
 - 2) kriminālprocesu veicošo amatpersonu nekompetenci un

sliktu darba organizāciju;

- 3) ar CSNg izmeklēšanas specifiku saistīto metodisko materiālu (metodisko vadlīniju, rokasgrāmatu) kā arī standartizēto veidlapu trūkumu.

Augstāk minētais nosaka nepieciešamību pilnveidot CSNg izmeklēšanu, pilnveidošanas pasākumus nosacīti iedalot trīs grupās:

I Tiesiskā regulējuma pilnveidošana:

1) Subjektiem un citām personām piešķirto tiesību tvēruma pilnveidošana.

1. Precizēt KPL 164. panta pirmo daļu, paredzot iespēju, ka līķa dinamiskā apskate notiek ekspertīzes gaitā, ja to nav uzdots veikt tiesu medicīnas ekspertam un to nav iespējams veikt procesuālās darbības veicējam piedaloties medicīnas speciālistam. Šobrīd KPL 164. panta pirmā daļā noteikts, ka, ja līķa ārējo apskati nav uzdots veikt tiesu medicīnas ekspertam, to veic, piedaloties medicīnas speciālistam.
164. panta pirmo daļu izteikt šādā redakcijā:

(1) Ja līķa ārējo apskati nav uzdots veikt tiesu medicīnas ekspertam, un to nav iespējams veikt piedaloties medicīnas speciālistam, līķa dinamiskā apskate notiek ekspertīzes gaitā. Izmeklēšanas darbības veicējs veic līķa statisko apskati, pēc iespējas izmantojot tehniskos līdzekļus un izdara atzīmi par līķa nogādāšanu ekspertīzes veikšanai.

2. Precizēt KPL 32. panta pirmo daļu, nosakot procesuālo uzdevumu izpildītājam veicamo izmeklēšanas darbību pilnvaru robežas, veikt izmeklēšanas darbības, kas nav saistītas ar lēmumu pieņemšanu. Šobrīd KPL 32. panta pirmā daļā tiek noteikts, ka procesuālo uzdevumu izpildītājs ir izmeklēšanas iestādes amatpersona vai prokurors, kuram procesa virzītājs uzdevis veikt vienu vai vairākas izmeklēšanas darbības, un neiekļaujot viņu izmeklēšanas grupas sastāvā. 32. panta pirmo daļu pēc vārdiem „kuram procesa virzītājs uzdevis veikt vienu vai vairākas izmeklēšanas darbības, un” papildināt ar vārdiem „kas nav saistītas ar lēmumu pieņemšanu,”

3. Paplašināt KPL 114. panta pirmo daļā noteikto personu loku, kas var uzdot tulka pienākuma veikšanu citai personai, kura prot attiecīgo valodu, nosakot, kriminālprocesa veikšanai pilnvarotu amatpersonu. Šobrīd KPL 114. panta otrajā daļā noteikts, ka tikai procesa virzītājs var uzdot tulka pienākuma veikšanu citai personai, kura prot attiecīgo valodu. 114.

panta otrā daļā vārdus „Procesa virzītājs” aizstāt ar vārdiem „Kriminālprocesa veikšanai pilnvarota amatpersona”.

2) To CSNg pirmstiesas izmeklēšanai raksturīgāko izmeklēšanas darbību kārtības pilnveidošana, kuras veicot, amatpersonas pārkāpj pierādījumu pieļaujamības nosacījumus.

4. KPL 110. panta trešās daļas 2. punktu papildināt, nosakot procesuālās darbības veicējam pienākumu liecinieku brīdināt par sekām, gadījumā, ja liecinieks attieksies no tā tiesību neliecināt pret sevi un saviem tuviniekiem realizācijas.

110. panta trešās daļas 2. punktu papildināt ar otru teikumu šādā redakcijā:,,

Ja persona piekrīt sniegt liecības, tā ir jābrīdina, ka viņas liecības var tikt izmantotas kā pierādījums kriminālprocesā.”

5. Papildināt KPL 114. pantu, nosakot tulka tiesības, pienākumus un atbildību, kas nav ietvertas KPL normās, lai gan minētā panta trešā daļā tiek noteikts pienākums amatpersonai, kura uzaicina tulku, informēt viņu par tulka tiesībām un pienākumiem, kā arī par atbildību par nepatiesu tulkošanu vai atteikšanos tulkot.

114. pantu papildināt ar trīs daļām, izsakot tās šādā redakcijā:

(2¹) Tulkam ir tiesības:

- 1) uzdot jautājumus kriminālprocesa dalībniekiem nolūkā precizēt tulkojumu;
- 2) iepazīties ar procesuālās darbības protokolu, kurā tulks piedalījās un izteikt iebildumus sakarā ar tulkojuma pierakstu, kas ierakstāmi procesuālās darbības protokolā.

(2²) Tulkam ir pienākums:

- 1) sniegt patiesu tulkojumu;
- 2) neizpaust pirmstiesas kriminālprocesā iegūtās ziņas, kas viņam kļuvušas zināmas sakarā ar viņa kā tulka piedalīšanos, ja par tā neizpaušanu ir īpaši brīdināts.

(2³) Par apzināti nepatiesu tulkojuma sniegšanu, par nepamatotu attiešanos pirmstiesas izmeklēšanas iestādē, prokuratūrā vai tiesā pildīt viņam uzdotos pienākumus, tiek paredzēta kriminālatbildība saskaņā ar Krimināllikumu.

3) Procesa virzītāja atbildības pilnveidošana, nosakot tam pienākumu novērtēt pierādījumus visās kriminālprocesa stadijās, t.sk. pirmstiesas kriminālprocesā.

6. Papildināt KPL 127.pantu, nosakot procesa virzītājam pienākumu novērtēt lietā esošos pierādījumus, tādējādi

novērtēšanas pienākumu pirmstiesas procesa izmeklēšanas laikā uzliekot procesa virzītājam.

127.pantu papildināt ar pirmo daļu, izsakot to šādā redakcijā:

(1¹) Procesā virzītājs pierādījums novērtē pēc savas iekšējās pārlicības, kas pamatota uz vispusīgi, pilnīgi un objektīvi pārbaudītiem visiem lietas apstākļiem to kopumā, vadoties no tiesiskās apziņas, kas balstīta uz loģikas likumiem, zinātnes atziņām un dzīvē gūtiem novērojumiem.

II Amatpersonu, kuras saskaņā ar KPL noteikto pilnvarojumu veic CSNg pirmstiesas kriminālprocesu izmeklēšanu, kompetenču un darba organizācijas uzlabošana:

- 1) CSNg noformēšanas un izmeklēšanas specifika nosaka nepieciešamību ieviest izmeklētāju specializāciju konkrētā jomā un konkrēto veidu kriminālprocesu izmeklēšanā, tādējādi uzlabojot CSNg izmeklēšanas darba efektivitāti un kvalificēto darbinieku pēc iespējas racionālāku izmantošanu.
- 2) Profesionālās kompetences paaugstināšanai Valsts policijai jānodrošina CSNg kvalitatīva noformēšana un izmeklēšanu veicošo amatpersonu apmācība programmās, kas saskan ar identificētajiem trūkumiem konkrētā jomā, konkrēto veidu kriminālprocesu izmeklēšanā.

III Ar CSNg izmeklēšanas specifiku saistīto metodisko materiālu (metodisko vadlīniju, rokasgrāmatu) kā arī standartizēto veidlapu trūkumu novēršanas iespēja:

Autore piedāvā Valsts policijā CSNg pirmstiesas kriminālprocesu izmeklēšanas praksē integrēt CSNg specifikai pielāgotas izplatītāko izmeklēšanas darbību standartizētas veidlapas (notikuma vietas apskates, transportlīdzekļa apskates, līķa statiskās apskates, personu nopratināšanas protokoli).

Tādējādi vienkāršojot un atvieglojot konkrēto izmeklēšanas darbību veikšanas un fiksēšanas kārtību CSNg vietās, ievērojot apskates veikšanas taktikas noteikumus, sniedzot secīgas norādes, tādā veidā paaugstinot izmeklēšanas darbību fiksēšanas protokola kvalitāti, vienlaikus atvieglojot un uzlabojot kriminālprocesu veicošo personu darbu CSNg izmeklēšanā un samazinot raksturīgākās kļūdas, kuras tiek pieļautas, veicot šādas izmeklēšanas darbības CSNg kriminālprocesos, un kuras vērtējamas caur pierādījuma pieļaujāmības prizmu un atbilstoši KPL 130. panta prasībām.

Atsauces

- ¹ Raksta pamatā ir autorei maģistra darbs, kas aizstāvēts Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijā 2019. gada 1. februārī.
- ² Kriminālprocesa likums (2005. g. 21. apr.). Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 11.05.2005., Nr.74 (3232), Ziņotājs, 09.06.2005., Nr.11., 130. pants.
- ³ Martin E.A. (2003). Oxford dictionary of Law. 5th ed. Oxford, Oxford University press. P. 13. Pieejams tiešsaistē, 15.10.2018.
- ⁴ Журкина О.В. (2016). Доказательства в уголовно-процессуальном законодательстве зарубежных стран // Вопросы российского и международного права. № 3. С. 110. Pieejams tiešsaistē, 28.09.2018.
- ⁵ The legal structure of propensity evidence. (2016.25.Apr.). The International Journal of Evidence & Proof. First Published. Pieejams tiešsaistē, 26.10.2018.
- ⁶ Krimināllikums (1998. g. 17. jūn.). Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 08.07.1998., Nr.199/200 (1260/1261), Ziņotājs, 04.08.1998., Nr.15., XXI nodaļa.
- ⁷ Krastiņš, U., Liholaja, V., Hamkova, D. (2016). Krimināllikuma komentāri. Trešā daļa (XVIII-XXV nodaļa). Rīga: TNA, 404. lpp.
- ⁸ Valsts policijas statistika atskaite par CSNg (2015.-2018.30.11.). Iekšlietu ministrijas atskaite. Nepublicēts.
- ⁹ Bulgakova, I. (2007). Neatliekamās procesuālās darbības izmeklēšanā pirmstiesas procesā. LPA Raksti, Nr.14. (1).p. 4. lpp.
- ¹⁰ Labozeviča, S. (2018). Sākotnējās un neatliekamās procesuālās darbības ceļu satiksmes negadījumu izmeklēšanā. 2018. gada 18. maija Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas Starptautiskās studentu un docētāju zinātniski-praktiskās konferences "Indivīds. Sabiedrība. Valsts" rakstu krājums, 2019.
- ¹¹ Ceļu satiksmes negadījuma vietas un ar to saistīto transporta līdzekļu apskate un izpēte (2001). Valsts policijas ekspertīžu centrs, Rīga, 11. lpp.
- ¹² Turpat, 11. lpp.
- ¹³ Kriminālprocesa likums (2005. g. 21. apr.). Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 11.05.2005., Nr.74 (3232), Ziņotājs, 09.06.2005., Nr.11., 138. pants.
- ¹⁴ Kriminālprocesa likums (2005. g. 21. apr.). Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 11.05.2005., Nr.74 (3232), Ziņotājs, 09.06.2005., Nr.11., 139. pants.
- ¹⁵ Чернецкий О.К. (2015). Оценка результатов следственного эксперимента. Ученые записки Крымского федерального университета имени В.И. Вернадского Юридические науки. №1. С. 216 - 220. Pieejams tiešsaistē, 25.08.2018.
- ¹⁶ Gilson, C. C. (2010. 23. Jun.). The Admissibility of Expert Evidence in Criminal Proceedings in England and Wales. Law Commission Consultation Paper No. 190. Pieejams tiešsaistē, 28.09.2018.
- ¹⁷ Kriminālprocesa likums (2005. g. 21. apr.). Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 11.05.2005., Nr.74 (3232), Ziņotājs, 09.06.2005., Nr.11., 193. pants.

- ¹⁸ Meikališa, Ā., Strada–Rozenberga, K. (2018.). Pārmaiņu laiks kriminālprocesā turpinās – 2018. gada 20.jūnija grozījumi Kriminālprocesa likumā, Jurista vārds, Nr. 33 (1039).
- ¹⁹ Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību. 15.10.1998. likums/LV, 331/332 (1392/1393), 04.11.1998.; Ziņotājs, 03.12.1998.
- ²⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2017. gada 30. maija lēmums lietā Nr.SKK-60/2017. <http://at.gov.lv/lv/judikatura>, 04.09.2018.
- ²¹ Kriminālprocesa likums (2005. g. 21. apr.). Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 11.05.2005., Nr.74 (3232), Ziņotājs, 09.06.2005., Nr.11., 60.² pants.
- ²² John B. (2016.28.Sept.). Admissibility of Improperly Obtained Data as Evidence in International Arbitration Proceedings, Kluwer Arbitration Blog. (MIDS Geneva, LL.M. in International Dispute Settlement). Pieejams tiešsaistē, 24.11.2018.
- ²³ The subject and limits of proof in criminal proceedings. Research and evaluation of evidence. Pieejams tiešsaistē, 25.10.2018.
- ²⁴ Ojo, I. (2013). The Relevance of Confessions in Criminal Proceedings. International Journal of Humanities and Social Science Vol. 3 No. 21, Faculty of Law Adekunle Ajasin University Akungba Akoko, Ondo State Nigeria. Pieejams tiešsaistē, 24.11.2018.
- ²⁵ Decker, S.H. (1980). The effect of police characteristics on alternative measures of police output. Criminal Justice Review, Crime Science, An Interdisciplinary Journal, 5 (2), 34-40. Pieejams tiešsaistē, 25.09.2018.
- ²⁶ Collier, P.M. (2001). Police performance measurement and human rights. Crime Science, An Interdisciplinary Journal Public Money and Management, 21 (3), 35-39. Pieejams tiešsaistē, 25.11.2018.
- ²⁷ Vintiša, K. (2011). Kompetenču vārdnīca, Valsts pārvaldes amatu kompetenču apraksti. CREATIVE TECHNOLOGIES. 4. lpp. Pieejams tiešsaistē, 15.08.2018.

Аннотация

Работа посвящена проблемам реализации института допустимости доказательств при расследовании дорожно-транспортных происшествий в досудебном уголовном процессе.

Рассматривается понимание допустимости доказательств в теории уголовно-процессуального права Латвии и зарубежных государств и практике правоохранительных органов; реализация института расследования дорожно-транспортных происшествий в досудебном уголовном процессе.

Цель работы – исследовать теоретические и практические вопросы реализации института допустимости доказательств при расследовании дорожно-транспортных преступлений в досудебном уголовном процессе; выявить проблемы в этой связи и предложить пути их решения.

Процессуальные нарушения в практике досудебных уголовных расследований по делам о дорожно-транспортных происшествиях указывают на недостатки правового регулирования, а также на компетенцию должностных лиц, осуществляющих уголовный процесс, организацию работы и отсутствие методических материалов и стандартизированных бланков, связанных со спецификой расследования дорожно-транспортных происшествий. Предлагаемые автором решения связаны с допустимостью доказательств, установленных статьей 130 Уголовно-процессуального закона, в целях укрепления качества доказательств в уголовном процессе.